

*До 90-річчя від дня народження видатного українського етномузиколога
Володимира Гошовського*

Е Т Н О М У З И К О Л О Г І Я

УДК: УДК 785.071.1:398(477) Гошовський В.

ВОЛОДИМИР ГОШОВСЬКИЙ: ВЧЕНИЙ І ОСОБИСТІТЬ

Анатолій ІВАНИЦЬКИЙ

*Відділ етномузикології
Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології імені М. Рильського
вул. М. Грушевського, 4, Київ, Україна, 01001
тел.: (044) 228-34-54, факс: (044) 229-45-22*

Розкрито особисті контакти з В. Гошовським, а також наукові погляди вченого на проблематику етномузикознавчої науки.

Ключові слова: В. Гошовський, К. Квітка, етномузикологія, наукова спадщина.

Характеристика наукової, організаційної, педагогічної діяльності визначного вченого, яким був Володимир Гошовський, ще попереду. Необхідно не тільки усвідомити його місце у слов'янській етномузикології, його значення у відродженні української фольклористики, але й докладно вивчити архів науковця, зібрати спогади осіб, які з ним спілкувалися, вчилися у нього, працювали з ним.

Тому ця публікація є насамперед нарисом власного ставлення до В. Гошовського як особистості і вченого. Я торкнуся його впливу на моє становлення в науці, а також тих поглядів і методології, які стосувалися професійних інтересів або спільних тем у розмовах.

Певна дискусійність у процесі оцінювання наукової спадщини не лише неминуча, але й потрібна для поступу наукової думки. Свого часу Климент Квітка у працях про Миколу Лисенка, Петра Сокальського, Порфирія Демуцького вважав за обов'язок вказати на незгоду з якимись позиціями доробку попередників. У праці про П. Сокальського К. Квітка сформулював морально-наукове кредо історика культури: “Затамовувати в собі нав'язні його працею думки або крити їх з пошани було б посути непошаною, і в цей момент, коли з зворушенням серця переживаємо чотиридесяті роковини його смерті, особливо відчувається, що пора вийти з суточок, в які заводить пієтет, виявлений в найлегшій, але бездіяльній формі, на свіжі розлоги самостійного досліджу, що не може обминути обов'язку докладно, ступінь за ступенем перевірити ідеї давнього поважного і вдумливого дослідника. Добросовісний, підготований і одарований автор, яким був П. Сокальський, звичайно навчає не тільки тим, що зостається по ньому незахисним, але також і своїми помилками й недостачами” [9, с. 82].

Як редактор-видавець праць К. Квітки та його листування з Філаретом Колесою, маю досвід відповідальності за оприлюднення фольклористичної спадщини [10; 12; 13].

А тепер скористаюся наявним у мене листуванням і процитую думку В. Гошовського про стан української радянської фольклористики 1930–1970-х років. У листі з Єревана від 7 жовтня 1985 року він писав до мене: “Традиція європейської етномузикології на українському ґрунті була перервана у 1933 р. ... Стагнація триває і досі”.

У житті і в редактурі В. Гошовський відзначався максималізмом, рішучістю і, варто визнати, не належав до ортодоксальних академістів. Наприклад, він писав у листі до мене від 2 квітня 1986 року, коли я готував видання “Вибраних статей” К. Квітки: “Праці КК (так у листі), які не були ним же підготовлені до друку, вимагають сміливішої редактури з точки зору типографського набору. І сам текст КК потребує сміливішої редактури з точки зору як купюр, так і компоновки”.

Перше моє позаочне знайомство з В. Гошовським сталося з приводу теми кандидатської дисертації. Почувши від Софії Грици, що в мене тема “Климент Квітка”, В. Гошовський дав короткий присуд: “Складна тема...” і порадив її змінити.

Друга позаочна зустріч відбулася, коли пані С. Грица порадила мені почитати статті В. Гошовського в журналі “Советская музыка” – “Фольклор и кибернетика” та “Семиотика в помощь фольклористике”. Вони справили на мене, без перебільшення, враження потрясіння й осяяння.

Торкнуся такого непростого питання, як наукова школа [5]. Це і природно, і є умовою формування й розвитку конкретної методології. Школа складається, коли є послідовництво в методах, меті і завданнях досліджень. Це потребує як опанування методології родоначальника школи, так і обережності, оскільки загрожує еkleктизмом для молодих або не надто критично мислячих дослідників. Найдосконалішою школою в етномузикології є школа К. Квітки. Але явив світові її В. Гошовський. До появи “Избранных трудов” К. Квітки, його школа була невідомою “річчю в собі”. Справжня дієвість школи К. Квітки була показана в нарисах з музичного слов’язнознавства “У истоков народной музыки славян” В. Гошовського [3]. Він показав потужний потенціал теорії ритмоструктурної типології К. Квітки і точних методів дослідження (моделювання і картографування пісенних типів).

Однак, підтримуючи досягнення теорії ритмоструктурної типології Квітки–Гошовського, я не погоджуюся з таким її постулатом, як абсолютизація морфологічних (кількісних за суттю) досліджень та особливо заперечення пошуків у напрямку генезису музичної культури. Останньому я присвятив монографію “Історичний синтаксис фольклору” [6]. Вона оперта на інші методологічні засади, ніж праці К. Квітки та В. Гошовського. Морфологічний підхід слугує лише частковим інструментом для вирішення генетичної проблематики, серед яких еволюція мислення, становлення музичної форми з застосуванням логічних фігур, та хронологізація музичного фольклору. Це потребувало координації історичної лінгвістики, палеопсихології, археології, палеоживопису.

Навпаки, у процесі упорядкування збірника моїх польових записів “Історична Хотинщина” [7] я орієнтувався на “Украинские песни Закарпатья” В. Гошовського [4], але з певними корекціями, зокрема стосовно аналітичних таблиць.

У листі до мене від 13 травня 1985 року В. Гошовський писав: “Кожний справжній фольклорист мусить видати принаймні одну збірку своїх славних записів. Таке видання якнайкраще розкриває сутність автора як збирача, дослідника, музиканта і людини. Тому рекомендую не відкладати на майбутнє справу публікації власних записів, які охоплюють один етнографічний або етно-географічний” регіон.

У продовження цієї думки торкнуся ставлення В. Гошовського до видань “так званих” (вислів В. Г. – А. І.) серій народної творчості, якими є багатотомні видання “Українська народна творчість”, “Русское народное творчество”, “Беларуская народная творчасць”, литовська, болгарська та інші видання цього типу. Він ставився до таких видань украй негативно. У листі від 13 травня 1985 року писав: “Щодо видання “Сводів”, то ми маємо однакову думку: я завжди виступав проти задуму Лебединського і проти інших так званих “Сводів”, але це був голос вопіючого в пустині. Незабаром люди зрозуміють, що ця ідея гальмує розвиток музичної фольклористики і сприяє дилетантизму”. І далі у виносці: “Сказане не поширюється на серійні видання пісень за територіальним принципом, які упорядковані збирачами і публікуються в Чехословаччині, Польщі, Болгарії та в ряді республік СРСР” [2].

З такою позицією доцільно погодитися. Але тут є один момент, який розкриває таку рису В. Гошовського, як, скажімо делікатно, схильність у деяких обставинах поступатися об’єктивності заради особистих симпатій. Я надіслав В. Гошовському 2 томи “Весільних пісень і він відгукнувся так: “Згоден з Вами, що в[есільні] п[існі] – кращий том з серії “Українська народна творчість” (якщо не рахувати Зуїху) “(лист від 3 грудня 1982 року). Малось на увазі видання: “Пісні Явдохи Зуїхи. Записав Гнат Танцюра” (Упорядкували В. А. Юзвенко, М. Т. Яценко, З. І. Василенко). З такою, скажімо, завищеною оцінкою тому пісень Явдохи Зуїхи погодитися аж ніяк не можна. А пояснюється вона вдячністю Зої Василенко, упорядниці музичної частини тому пісень Явдохи Зуїхи. Зоя Василенко була однією з рідкісних людей в Україні, які не паплюжили В. Гошовського і ставилися до нього з гідною шаною.

Відсилаю читачів до моєї книги “Українська музична фольклористика: методологія і методика” (Вінниця, 1997). Там є параграф “Аналітичні нариси з редагування”, де на сторінках 347–450 під заголовком “Текстологія” дано критичну оцінку збірника пісень Явдохи Зуїхи. Я вказав на низку недосконалостей записів Гната Танцюри та публікацію деяких дефектних з музичного погляду зразків без текстологічного аналізу, на хибність і неприйнятність застосування редакційних ліг. Я писав: “Проведений дефектологічний екскурс показує, які несподіванки підстерігають редактора-упорядника і яку велику відповідальність він покладає на себе, коли наважується працювати із фольклористичною спадщиною” [8, с. 354]. Ми вже приступаємо до осягнення фольклористичного доробку В. Гошовського, тому будьмо уважні й обережні.

Наведений приклад має значення для розуміння його натури. Він належав до типу людей, які схильні були в одному випадкові “перезахоплюватися”, а в іншому, скажімо так, – “недозахоплюватися”. Це взагалі риса людей неконформних, справжніх учених-ентузіастів, які не дуже схильні до тривалих виважувань і нерідко свої безкомпромісні оцінки підпорядковують як особистим симпатіям, так і інтересам власної наукової методології.

Продовжу цю тему. У листі від 7 жовтня 1985 року В. Гошовський писав: “Нашу науку треба будувати від основ, тобто від Сокальського та Квітки. (Точніше, від Сокальського, Колесси та Квітки, але Колесса тут має другорядне значення: він перевиданий майже весь, вивчений і має для нас тільки педагогічно-методологічне значення)”.

Однак можу засвідчити інше: у моїй роботі “Історичний синтаксис фольклору” (яку я вже згадував) ідеї, термінологія, методологія, історична прозорливість Філарета Колесси були одними з суттєвих рушіїв пізнання генезису музичного мислення. Як

це не парадоксально, але буквально усі, хто читав “Ритміку українських народних пісень” Ф. Колесси [11], бачили лише класифікаційну сторону його праці. І оминули глибокі зауваження щодо генезису мислення, формотворення, розсіяних у першому розділі цієї праці. До речі, це властиво для тих дослідників, які пере захоплені власними інтересами. Хочу насамперед звернутися до середнього й молодшого покоління наших фольклористів і застерегти їх від поспішності й категоричності в оцінюванні праць представників інших напрямів. Я сам, певний період перебував під впливом В. Гошовського, недооцінював постать Ф. Колесси.

Ще у XVIII столітті знаний німецький поет і менш відомий, але не менш значний учений-природознавець Йоган Волфганг Гете зауважив: “...диспропорція нашого міркування з природою речей досить вчасно нагадує йому (нашому розмірковуванню. – *A. I.*), що в жодної людини не вистачить здібностей для завершення чого-небудь” [1, с. 107]. Це застерігає від того, що до наукової спадщини продуктивних учених не можна ставитися як до остаточно “прочитаної книги”.

Сказане стосується й самого В. Гошовського. Буде необачним той, хто коли-небудь заявить, що “прочитав” і більше там “читати нічого”. В. Гошовський є великим ученим, він випереджав сучасну йому науку на десятиліття – як К. Квітка свого часу. Не випадково саме В. Гошовський видав праці К. Квітки і відкрив його для світу.

На довершення моїх роздумів і спостережень торкнувся непростого питання світоглядних позицій В. Гошовського. Мало хто підозрював, яке велике значення для нього, етномузиколога й людини, має філософія. Насамперед неопозитивізм. Цей бік його внутрішнього світу ще належить вивчати, хоча скажу відразу, прямих свідчень філософської доктрини В. Гошовського знайти, мабуть, не вдасться. Як їх немає стосовно К. Квітки. Хоча я цілком згоден з “діагнозом”, який щодо К. Квітки поставив В. Гошовський: Квітка був за переконаннями позитивістом.

Щоб сенс розмови був більш-менш зрозумілий, розкрию зміст цих термінів у наближенні до етномузикології. Прибічники позитивізму в науці віддавали перевагу пошукам емпіричних фактів і намагалися насамперед спиратися на безпосередній досвід. Неопозитивізм посилив обробку емпіричних даних за допомогою формальної і, особливо, математичної логіки. Останнє було особливо показовим для інтересів В. Гошовського. В етномузикології позитивізм знайшов базу в польовій роботі (фіксує, що бачиш, чуєш – доскіпливо й ретельно). Що, до речі, є документальним підґрунтям музичної фольклористики та етнографії.

Як наслідок, і К. Квітка, і В. Гошовський зосередили увагу на морфологічному аналізі народної музики, тобто, на її будові, структурі. І внаслідок цього були переконаними противниками дослідів у сфері генезису музичного мислення. Крен європейської науки у бік формально-логічних досліджень дав відчутні практичні наслідки, але й спричинив часткове ігнорування інших напрямів.

Безкомпромісно ставши на шлях формально-структурних досліджень, а далі опрацьовуючи програми автоматизованого аналізу народної музики, В. Гошовський штучно обмежив свій потужний мислительний потенціал. Парадокс полягає в тому, що він розумів хиби позитивізму К. Квітки, Станіслава Людкевича, Бели Бартока та інших, однак свого ухилу в той бік не усвідомлював. Насамперед В. Гошовський критикував позитивізм як довіру записувача, транскриптора, аналітика до випадкових деталей виконавства народного співака (інструменталіста). У листі від 27 березня

1985 року він писав: “Позитивізм у музичній фольклористиці я розумію, коротко кажучи, як “фетишизацію емпіричних фактів”. І далі посилався на пісню № 205 із збірника К. Квітки “Українські народні мелодії”. Там подано 9 варіацій, з яких кілька він пропонував зняти (йшлося про мій проект перевидання збірника Квітки з його ж “Коментарем”) [12].

Однак суть у тому, що К. Квітка записував на слух, зі співу – співак повторював мелодію та її окремі відтинки багаторазово (на магнітофон ми зараз пишемо без повторень, фіксуючи при цьому не лише структурні явища, але й огріхи виконавства, випадкову фальш, похибки пам’яті виконавця тощо). А при слуховому записі навіть одиничні варіанти засвідчують насамперед імпровізаційне ставлення співака до мелодії. Безперечно, при моделюванні пісенного типу ці варіанти знімаються. Але чи має право це робити редактор-видавець? Однозначно – ні. Інформація оригіналу має бути збережена. Але, треба містити коментар редактора-видавця.

Відмова від притаманної людині схильності до “художньо-міфологічних” побудов, заклик до опертя на емпіричні факти та їх обробку за законами математичної логіки, – це велика заслуга адептів кількісного вивчення законів світу й мистецтва. Однак пізнання людиною природи і власної історії ніяк не може бути зведене лише до формально-логічних методик. Культура – це код. Інша річ, що мотивація генетичних проблем потребує не художньої фантазії, а й залучення фактів, які далеко не усі підлягають вимогам позитивної науки. Методика позитивізму, структурних методів дослідження є лише одним з інструментів, але в жодному разі не є вичерпною методологією дослідження історії культури.

Один із ереванських співробітників В. Гошовського, досвідчений програміст-математик, у розмові зі мною сказав про Володимира Леонідовича: “Он талантливый человек. Стоит ли тратить столько сил на то, что со временем технически решится само собой?”. А втім – хто знає, де твоя жертвність і захоплення потрібні, і коли це виправдається?

У моїй науковій долі В. Гошовський був взірцем і вчителем. І, як говорив К. Квітка, кожна значна людина “навчає не тільки тим, що зостається по ньому незахитаним, але також і своїми помилками і недостачами”. Тому в оцінці попередників на першому місці має стояти не професіоналізм, а етика. І те, чого я торкався у плані дискусії з В. Гошовським, що ще обговорюватимуть наступники, – це моменти (як на мене, то я вдячніший за критику, аніж за перехвалювання), які будуть рухати науку. Бо істина – відносна.

Дивно: в особистих стосунках ми рідко торкалися наукових тем. Він навчав інтелігентністю, духовністю, ерудованістю, суперечливістю якихось суджень.

Наука рухається не словами, а ділами. В одній зі своїх праць я написав такий заклик: “...найперший шлях до істини – створення альтернативних навчальних і теоретичних праць” [8, с. 18]. Повторюю тут його ще раз.

І ще – про те, що залишилося в серці від духовної чистоти В. Гошовського. Запам’яталася доброта його, і його турбота про собачку Дзуську, коли гуляли вулицею... І наївно-дитячі анекдоти, які він розповідав і сам перший сміявся з них. І таємниця його душевної краси, його безкомпромісна відданість науці. Десь на вулиці, коли ми гуляли у нічному Львові з Дзуською, він сказав: “Коли б мені сталося почати життя заново, я вибрав би фольклористику”.

Список використаної літератури

1. *Гёте И. В.* Избранные философские произведения / И. В. Гёте. – М., 1964, с. 107.
2. *Гошовский В.* Социологический аспект музыкальной этнографии / В. Гошовский // Българско музикознание. Година IX. Кн. 4. – Българска Академия на науките. – София, 1985.
3. *Гошовский В.* У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению / В. Гошовский. – М., 1971.
4. *Гошовский В.* Украинские песни Закарпатья / В. Гошовский. – М., 1968.
5. Іваницький А. До питання шкіл і напрямів в етномузикології / А. Іваницький // Наукові. Записки Рівненського Ін-ту культури. – Рівне, 1998. – Вип. 3 – С. 18–24.
6. *Іваницький А.* Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики / А. Іваницький. – Вінниця, 2009.
7. *Іваницький А.І.* Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник пісень / А. Іваницький. – Вінниця, 2007.
8. *Іваницький А.І.* Українська музична фольклористика: методологія і методика / А. І. Іваницький. – Вінниця, 1997. – С. 354.
9. *Квітка К.* Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського / К. Квітка // Етногр. Вісник ВУАН. Кн. 6. – К., 1928. – С. 82.
10. *Квітка К.* Вибрані статті у 2 ч. / К. Квітка. – К., 1985, 1986.
11. *Колесса Ф.М.* Музикознавчі праці / Ф. М. Колесса / підгот. до друку С. Й. Грица. – К., С. 19–233.
12. *Квітка К.* Українські народні мелодії / К. Квітка. – Ч.1. Збірник; Ч. 2. Коментар. – К., 2005.
13. Листування Климента Квітки і Філарета Колесси // ЗНТШ. Т. 223. – Львів, 1992. – С. 309–416.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2013

Прийнята до друку 15.05.2013

VOLODYMYR GOSHOVSKY: SCIENTIST AND PERSONALITY**Anatolij IVANYTSKYJ**

Department of ethnomusicology

M. T. Rylskyi Institute of Art, Folklore Studies and Ethnology

Hrushevskiyi str., 4, Kyiv, Ukraine, 01001,

tel.: (044) 278-16-36

The article deals with personal contacts with V. Hoshovsky and his scientific views on scientific issues on ethnomusicology.

Key words: Volodymyr Hoshovsky, Klyment Kvitka, ethnomusicology, scientific heritage.

ВЛАДИМИР ГОШОВСКИЙ: УЧЕНЫЙ И ЛИЧНОСТЬ**Анатолій ИВАНИЦКИЙ**

*Отдел этномузыкологии
Институт искусствоведения, фольклористики
и этнологии имени М. Рильського
ул. М. Грушевского, 4, Киев, Украина, 01001
тел.: (044) 228-34-54, факс: (044) 229-45-22*

В статье раскрыты личные контакты с В. Гошовским, а также научные взгляды ученого на проблематику этномузыкологической науки.

Ключевые слова: В. Гошовский, К. Квитка, этномузыкология, научное наследие.